

ВИБІР СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

© Чирва А.А., 2014

Розглянуто проблематику вибору системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів господарювання різних категорій. Подано градацію сучасних суб'єктів підприємництва залежно від обсягу річного доходу та кількості працівників. Визначено коло існуючих проблем щодо застосування раціонального підходу під час впровадження системи оподаткування, обліку та звітності та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: система оподаткування, обліку та звітності, суб'єкт господарювання, етапи впровадження.

A.A. Chirva

National University of State Tax Service of Ukraine

CHOICE OF TAXATION, ACCOUNTING AND REPORTING ENTITY: PROBLEMS AND THEIR RESOLVED

© Chirva A.A., 2014

The article deals with the problems of taxation system choice in accounting and reporting of entities in different categories. Considered gradation of modern entities depending on the amount of annual revenue and number of employees and the entity (micro, medium or large businesses). The necessity of choosing a simplified form of accounting that must be carried out taking into account the selected taxation system.

Efficient implementation of the taxation system, accounting and reporting is accompanied by some problems that are grouped and listed in the table. The main existing problems that accompany doing business in different business entities in general or simplified tax system is to limit the application of the system, the procedure for setting the tax rate, the definition of the object of taxation, the tax burden, the procedure for reporting. Examined problematic factors made scoring for each business entities. Exhibited points made evident in graphical form with the release of each category of entities that choose general or simplified system.

Justified advantages and disadvantages of selected to the tax system of each business entity made in the plane of selected problems and explaining the proposed points. The following information illustrates some key problematic aspects that arise when choosing a system of taxation, accounting and reporting entities and proposed solutions.

Key words: taxation system, accounting and reporting, entity, stages of implementation.

Постановка проблеми. Сучасний аспект існування суб'єктів господарювання підтверджує те, що під час становлення нового суб'єкта підприємництва як ефективно функціонуючої одиниці в економіці України важливим етапом є вибір системи оподаткування, обліку та звітності. Адже такий вибір визначає місце суб'єкта господарювання у фіскальних відносинах з державою, його роль у господарських відносинах з іншими контрагентами та величину трудозатрат під час ведення обліку та складання звітності.

Аналіз останніх досліджень. Проблематику впровадження систем оподаткування, обліку та звітності, вирішення проблем, які виникають під час цього досліджували такі українські вчені, як Ф. Бутинець, О. Василик, В. Вишневський, А. Гальчинський, Ю. Ємченко, Ю. Іванов, А. Крисоватий, М. Крупка, М. Кучерявенко, І. Лунін, О. Лобанов, І. Лютий, А. Соколовський, С. Юрій та інші. Зазначені науковці зробили значний внесок у вирішення питань, пов'язаних із обґрунтуванням доцільності застосування загальної або спрощеної систем оподаткування, обліку та звітності, оцінюванням переваг та втрат суб'єктів господарювання і бюджету від запровадження даних систем.

Метою дослідження є: аналіз нормативно-правової бази для виокремлення важливих факторів, які безпосередньо впливають на вибір системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів господарювання різних категорій, дослідження способів вирішення проблем, що виникають під час цього.

Виклад основного матеріалу. Розмаїття сучасних суб'єктів підприємництва в Україні потребує новітніх підходів до вирішення проблем щодо вибору системи оподаткування, обліку та звітності.

Відповідно до ч. 3 ст. 55 Господарського Кодексу України (далі – ГК) [1] суб'єкти господарювання залежно від кількості працівників та обсягу доходів від будь-якої діяльності за рік, можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, зокрема до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва. Так суб'єктами підприємництва є фізичні та юридичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку, яких можна класифікувати (рис. 1). Для наведеної класифікації використовується сукупність двох критеріїв: кількість працівників і обсяг річного доходу підприємства від будь-якої діяльності.

Успішне ведення підприємницької діяльності має враховувати всі важливі аспекти господарювання. Згідно з вищенаведеним першим етапом під час вибору ефективної системи оподаткування, обліку та звітності є визначення розміру суб'єкта підприємництва за класифікацією.

Подальшим етапом є вибір простої або спрощеної форми бухгалтерського обліку, під час якого потрібно враховувати вибрану систему оподаткування. Важливість цього етапу підкреслюють і науковці, так П.Л. Сук та Л.К. Сук [2, с. 335] наголошують на тому, що для прибуткового ведення підприємницької діяльності необхідно вибрати найоптимальнішу форму господарської діяльності, яка повинна враховувати можливість застосування простої або спрощеної форми бухгалтерського обліку.

Проста форма ведення бухгалтерського обліку доцільна до застосування малими підприємствами з незначним документообігом (кількістю господарських операцій), що виконують нематеріаломісткі роботи та послуги. Спрощена форма ведення бухгалтерського обліку рекомендована для малих підприємств, що займаються виробничою діяльністю та мають значну кількість господарських операцій. Ця форма передбачає узагальнення інформації про господарські операції у визначених регістрах бухгалтерського обліку.

Подальшим етапом є вибір системи оподаткування, яка як базовий елемент обліку одночасно регулює правові фінансові відносини та є важливою для суб'єкта підприємництва і безперечно потребує виважених кроків для успішного впровадження.

Згідно з нормативно-правовими джерелами, податкова система – це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), що справляються до бюджетів і державних цільових фондів у встановленому законами України порядку; принципів, форм і методів їхнього встановлення, зміни чи скасування; дій, що забезпечують повну та своєчасну їхню сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства [3, с. 36].

Сьогодні податкова система України містить три основні підсистеми: підсистема оподаткування юридичних осіб; підсистема оподаткування фізичних осіб; збори в державні цільові фонди. Незалежно від цього, підсистеми оподаткування юридичних та фізичних осіб можна поділити на загальну та спрощені підсистеми оподаткування.

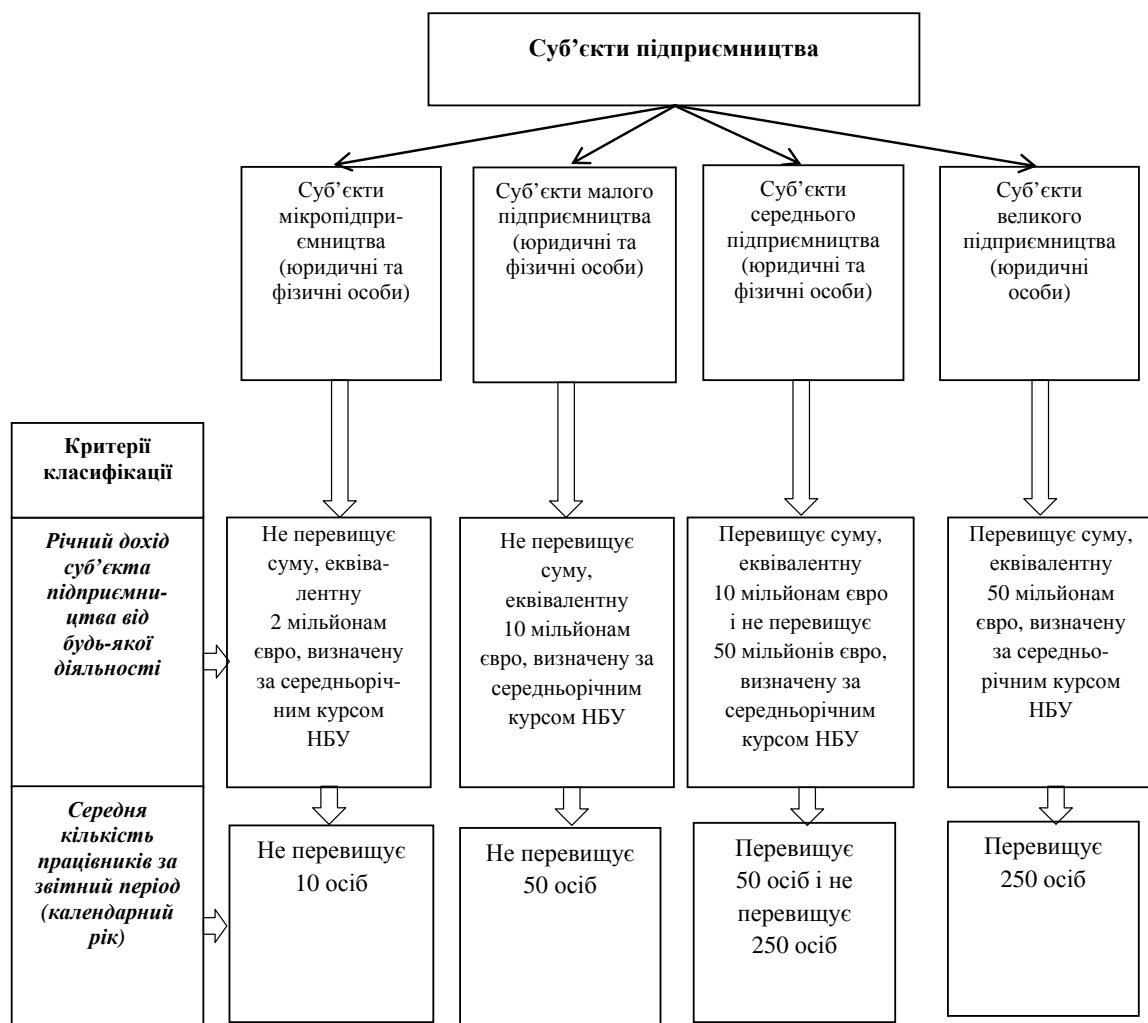


Рис. 1. Класифікація суб'єктів підприємництва

Примітка: адаптував автор згідно зі сучасною нормативно-правовою базою

Переваги та недоліки загальної та спрощеної системи оподаткування необхідно розглядати в двох площинах: окремо виділяючи вагомні аспекти загальної та спрощеної систем. Щоб узагальнити дослідження наявних проблем, запропоновано таблицю “Визначення вагомості факторів для суб'єктів господарювання при застосуванні загальної та спрощеної систем оподаткування, обліку та звітності”.

У наведеній таблиці зазначені виокремлені фактори, з якими пов'язане повсякденне існування суб'єктів господарювання, які ведуть підприємницьку діяльність. Цифрові дані виставлені в таблиці від 1-го до 10-ти визначають проблематичність кожного фактора для класифікованих суб'єктів підприємництва. Найбільша бальна оцінка виставлена суб'єктам господарювання свідчить про існування складних етапів при перебуванні на вибраній системі. Унаочнення викладення матеріалу представлено у вигляді графіків (рис. 2, рис. 3).

Аналізуючи фактори, наведені у таблиці, необхідно, по-перше, враховувати правові аспекти реєстрації суб'єктів господарювання, а саме те, що з моменту взяття на облік платник вважається на загальній системі оподаткування. Платниками податку на загальній системі оподаткування можуть бути громадяни України, апатриди (особи без громадянства), іноземні громадяни, не обмежені законом у правоздатності та дієздатності. Перевагами загальної системи оподаткування є те, що можуть застосовувати усі суб'єкти господарювання без обмежень одразу після реєстрації, сума сплаченого податку прямо залежить від результатів фінансово-господарської діяльності, тому бальна оцінка фактора “Обмеження щодо застосування” виставлена на рівні 1-го бала всім суб'єктам підприємництва.

Визначення вагомості факторів для суб'єктів господарювання під час застосування загальної та спрощеної систем оподаткування, обліку та звітності

| № | Суб'єкти підприємництва | | Загальна система | | | | | Спрощена система | | | | |
|---|--------------------------------------|----------------|---|---|--------------------------------------|----------------------------|-------------------------------|---|---|--------------------------------------|----------------------------|-------------------------------|
| | | | Обмеження щодо застосування системи (1) | Порядок встановлення ставок оподаткування (2) | Визначення об'єкта оподаткування (3) | Податкове навантаження (4) | Порядок подання звітності (5) | Обмеження щодо застосування системи (1) | Порядок встановлення ставок оподаткування (2) | Визначення об'єкта оподаткування (3) | Податкове навантаження (4) | Порядок подання звітності (5) |
| 1 | Суб'єкти мікропідприємництва | фізичні особи | 1 | 2 | 5 | 1 | 3 | 5 | 2 | 1 | 1 | 1 |
| | | юридичні особи | 1 | 4 | 8 | 9 | 8 | 9 | 2 | 2 | 1 | 3 |
| 2 | Суб'єктами малого підприємництва | фізичні особи | 1 | 2 | 5 | 1 | 3 | 5 | 2 | 1 | 1 | 1 |
| | | юридичні особи | 1 | 4 | 8 | 9 | 8 | 9 | 2 | 2 | 1 | 3 |
| 3 | Суб'єктами середнього підприємництва | фізичні особи | 1 | 2 | 5 | 1 | 3 | 7 | 2 | 2 | 1 | 3 |
| | | юридичні особи | 1 | 7 | 10 | 9 | 10 | 9 | 2 | 4 | 1 | 3 |
| 4 | Суб'єктами великого підприємництва | юридичні особи | 1 | 7 | 10 | 9 | 10 | 9 | 2 | 4 | 1 | 3 |

* Бальна оцінка зроблена із розрахунку відповідності важливості визначеного фактора;

** Збільшення значень бальної оцінки відповідає вагомості фактора.

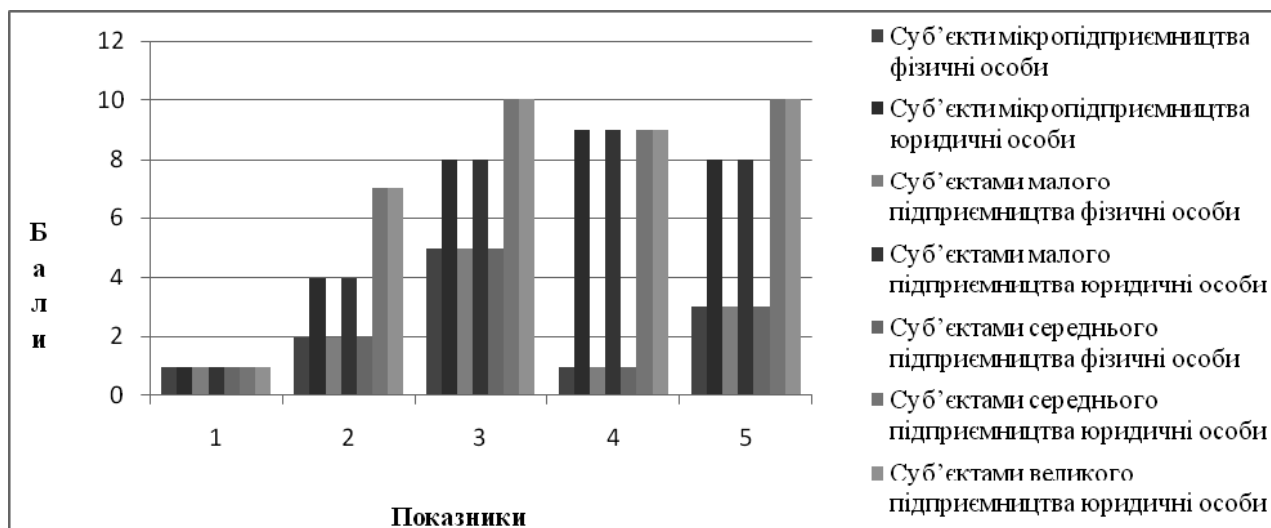


Рис. 2. Бальна оцінка суб'єктів підприємництва на загальній системі оподаткування

Примітка: значення показників відповідає номеру показника в табл. 1.

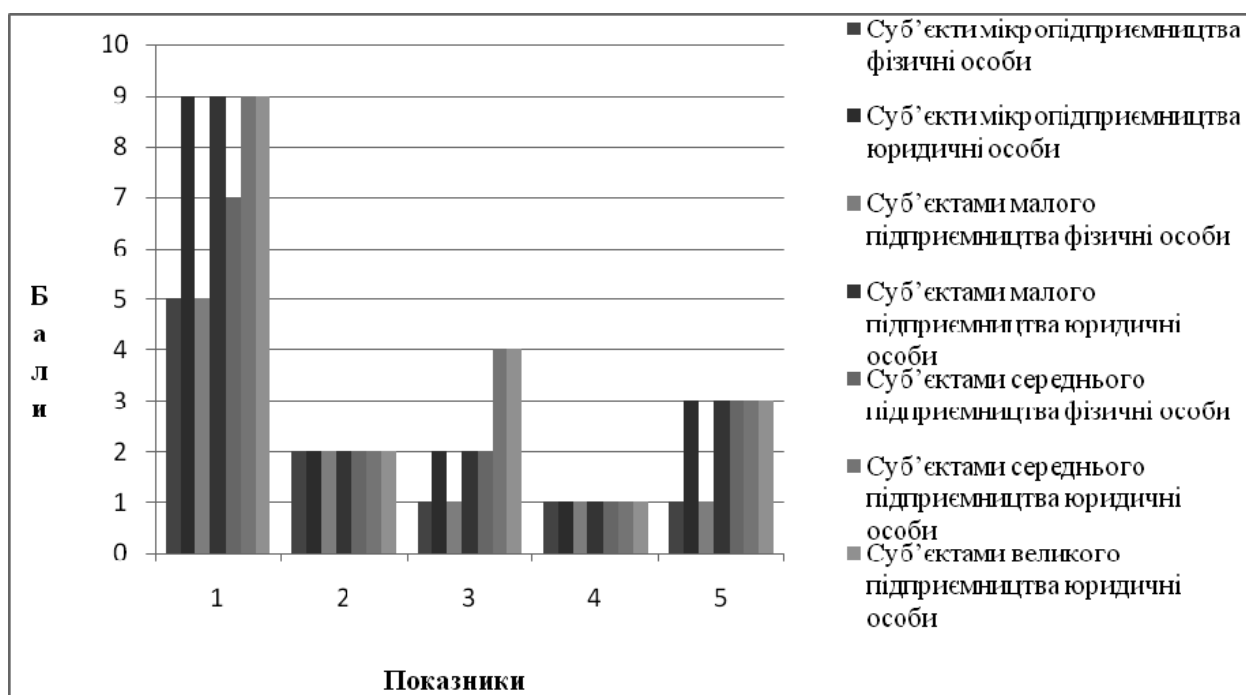


Рис. 3. Бальна оцінка суб'єктів підприємництва на спрощеній системі оподаткування

Примітка: значення показників відповідає номеру показника в табл. 1.

Для фізичних осіб – суб'єктів господарювання, які перебувають на загальній системі оподаткування, якщо за звітний період підприємець не отримав прибутку або припиняє діяльність, то сума сплачених авансом обов'язкових платежів підлягає перерахунку. Податок з доходів підприємця сплачується за ставкою 15 %, а у випадку, якщо чистий оподатковуваний дохід (далі оподатковуваний дохід) більше від 10-кратного розміру мінімальної зарплати, встановленої законом на 1 січня звітного року, то ставка податку становить 17 % від суми перевищення. Бальна оцінка фактора “Порядок встановлення ставок оподаткування” для фізичних осіб на загальній системі виставлена суб'єктам мікропідприємництва, малого, середнього підприємництва на рівні 2 балів. Сума зайво сплачених платежів може зараховуватись у рахунок майбутніх платежів (за заявою) або поверненню не пізніше від одного місяця після проведення остаточного розрахунку.

Об'єктом оподаткування є сукупний чистий дохід підприємця, розрахований як різниця між валовим доходом (виручкою від продажу товарів, надання послуг, виконання робіт у грошовій або натуральній формі) і документально підтвердженими витратами, безпосередньо пов'язаними з отриманням такого доходу. Тому підприємець повинен мати документи, які підтверджують фактичні витрати. Тому бальна оцінка фактора “Визначення об'єкта оподаткування” для фізичних осіб на загальній системі виставлена суб'єктам мікропідприємництва, малого та середнього підприємництва на рівні п'яти балів.

Для юридичних осіб – суб'єктів господарювання на загальній системі застосовується ставка податку на прибуток у 2014 році – 18 %, та вони сплачують низку інших податків. Відповідно бальна оцінка фактора “Порядок встановлення ставок оподаткування” для юридичних осіб на загальній системі виставлена суб'єктам мікропідприємництва, малого та середнього підприємництва на рівні 4 балів, для суб'єктів великого підприємництва бальна оцінка збільшена до 7 у зв'язку зі збільшенням кількості сплачуваних податків.

Доходи таких суб'єктів підприємництва, що враховуються під час обчислення об'єкта оподаткування, належать до доходів звітного періоду за визначеною датою на підставі документів та складаються з: доходу від операційної діяльності та інших доходів. Доходи визначаються на підставі первинних документів, що підтверджують отримання платником податку доходів, обов'язковість ведення і зберігання яких передбачено правилами ведення бухгалтерського обліку та інших документів, встановлених розділом II Податкового Кодексу України [4]. Доходи визнаються за принципом нарахувань, що уніфікує визнання доходів у бухгалтерському і податковому обліку згідно зі ст. 4 Закону України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [5], в якій зазначено, що бухгалтерський облік і фінансова звітність ґрунтуються на основних принципах, серед яких принцип нарахування і відповідності доходів і витрат, тобто відображення доходів і витрат у момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів. Витрати, що враховуються під час обчислення об'єкта оподаткування, складаються із витрат операційної діяльності та інших витрат. Відповідно бальна оцінка фактора “Визначення об'єкта оподаткування” для юридичних осіб на загальній системі виставлена суб'єктам мікропідприємництва та малого підприємництва на рівні 8 балів, для суб'єктів середнього та великого підприємництва бальна оцінка збільшена до 10 балів у зв'язку із існуючою ймовірністю розгалуженості видів діяльності, дохід від яких враховується під час визначення об'єкта оподаткування.

Відповідно до вищезазначеного загальна система передбачає деталізацію ведення обліку господарської діяльності для правильного заповнення податкової звітності. Враховуючи що система оподаткування є базовим елементом обліку, то невід'ємною ланкою є застосування відповідної форми обліку під час загальної системи. Тому бальна оцінка фактора “Порядок подання звітності” для юридичних осіб на загальній системі виставлена на тому ж високому рівні, що і для фактора “Визначення об'єкта оподаткування”.

Для фізичних осіб, які знаходяться на загальній системі, необхідним є подання декларації про майновий стан та доходи у строк, встановлений для річного податкового періоду (не пізніше ніж 9 лютого). До річної декларації переносять дані з книги обліку доходів та витрат, яку необхідно заповнювати протягом всього періоду діяльності суб'єкта господарювання. Відповідно бальна оцінка фактора “Порядок подання звітності” для фізичних осіб на загальній системі виставлена на рівні трьох балів.

Вагомість останнього фактора “Податкове навантаження” для суб'єктів підприємництва (фізичних і юридичних осіб) на загальній системі визначається на основі визначення терміна “податкове навантаження”. Так, якщо тлумачити податкове навантаження як рівень економічних обмежень, що накладаються на платників податків, які обумовлені відрахуванням коштів на сплату податків, то для фізичних осіб на загальній системі виставлена бальна оцінка на рівні 1-го балу, у зв'язку із використанням тільки механізму пільг. Для юридичних осіб на загальній системі виставлена бальна оцінка фактора “Податкове навантаження” на рівні 9-ти балів усім категоріям суб'єктів господарювання, тому що саме вони відчувають податковий тиск усієї сукупності податків, зборів і платежів та використання податкової техніки, за якої посилюється податковий тиск.

Спрощена система оподаткування доходів суб'єктів господарювання передбачає сплату єдиного податку, вона первинно мала мету – спрощення системи оподаткування заміною сукупності податків і зборів на один податок. Сьогодні єдиний податок втратив своє первісне призначення і вже не замінює всі податки, тому платники єдиного податку сплачують, крім основного, й інші податки. Так до переліку змін можна зарахувати такі фактори:

- після змін єдиний податок розраховується від доходу, а не від обсягу реалізації або виручки;
- платники податків розділені на 6 груп, залежно від: кола покупців, кількості найманих працівників, обсягу доходу тощо;
- збільшено розміри максимального доходу за рік;
- свідоцтво платника оформляється як безстрокове;
- введено низку видів діяльності, які заборонені на єдиному податку.

Розрахунок бази оподаткування за єдиним податком сьогодні ускладнений, тому що податок перестав бути спрощеною системою оподаткування. Оскільки за бажання у будь-якого суб'єкта підприємництва можна знайти порушення, яке може “викинути” суб'єкта господарювання з платників єдиного податку, що обернеться непередбачуваними податками і штрафами за загальною системою оподаткування. Такими порушеннями можуть бути: перевищення граничної суми доходу, отримання доходу в іншій формі, ніж грошова, здійснення заборонених видів діяльності та інше. Відповідно до цього суб'єктам господарювання фізичним особам, які перебувають на спрощеній системі виставлена бальна оцінка за фактором “Обмеження щодо застосування” на рівні від 5-ти до 7-ми балів, а юридичним особам – на рівні 9-ти балів.

Важливо те, що платниками єдиного податку можуть бути:

- фізичні особи за обов'язкового виконання низки умов: у трудових відносинах може бути не більше за 50 осіб залежно від групи підприємця; дохід протягом року не перевищує 150 тис грн (для 1-ї групи), 1 млн грн (для 2-ї групи), 3 млн грн (для 3-ї групи), 20 млн грн (для 5-ї групи);
- юридичні особи в разі обов'язкового виконання низки умов: у трудових відносинах може бути не більше 50 осіб залежно від групи (для 4-ї групи) та дохід протягом року не перевищує 5 млн грн; для 6-ї групи: кількість найманих працівників не обмежена та обсяг доходу протягом року не перевищує 20 млн грн.

Якщо фізична або юридична особа вибирає єдиний податок, він звільняється від сплати частини визначених законодавством податків і зборів. Наприклад: до них належать земельний податок, крім земельного податку за земельні ділянки, що не використовуються для провадження господарської діяльності; збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, податок на прибуток підприємств та інші.

Так, спрощена система має суттєві переваги порівняно із загальною системою, щодо порядку встановлення ставок, а саме фізичні особи платять фіксовану суму єдиного податку (для 1-ї та 2-ї групи єдиний податок сплачується в розмірі від 1 % до 20 % від мінімальної заробітної плати), одночасно сплачують єдиний соціальний внесок (ЄСВ) у розмірі 34,7 % від мінімальної зарплати; для 3-ї групи єдиний податок становить 3 % від доходу для платників ПДВ та 5 % для неплатників ПДВ; для 5-ї групи єдиний податок сплачується в розмірі 5 % від доходу для платників ПДВ та 7 % для неплатників ПДВ. Юридичні особи, які сплачують податки за спрощеною системою: 4-та група – 3 % від доходу для платників ПДВ та 5 % для неплатників ПДВ, 6-та група – 5 % від доходу для платників ПДВ та 7 % для неплатників ПДВ. Відповідно бальна оцінка фактора “Порядок встановлення ставок оподаткування” для фізичних та юридичних осіб за спрощеною системою виставлена всім категоріям суб'єктів підприємництва на рівні двох балів.

Ведення спрощеного обліку доходів і витрат суб'єктів господарювання за спрощеною системою оподаткування – це безперечна перевага, тому бальна оцінка фактора “Визначення об'єкта оподаткування” для фізичних осіб виставлена на рівні від 1-го до 2-х балів, для юридичних осіб – на рівні від 2-х до 4-х балів.

Фактор “Податкове навантаження” для суб'єктів підприємництва (фізичних і юридичних осіб), які сплачують податок за спрощеною системою, не застосовують, тому що існують фіксовані ставки єдиного податнику для шести груп платників, тому оцінка – 1 бал.

Щодо надання податкової звітності фізичні та юридичні особи, що зареєстровані на спрощеній системі, подають переважно лише дві форми звітності – декларацію платника єдиного податку та податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку (ф. № 1ДФ). Платники єдиного податку за ставкою 3 % і 5 % здають декларацію з податку на додану вартість. Тому бальна оцінка фактора “Порядок подання звітності” для фізичних осіб суб’єктам мікропідприємництва та суб’єктам малого підприємництва за спрощеною системою виставлено оцінку 1 бал, тому що звітний період для 1-ї та 2-ї груп дорівнює календарному року. Для фізичних осіб суб’єктів середнього підприємництва (3-ї та 5-ї групи) виставлена оцінка 3 бали (звітним періодом є календарний квартал).

Бальна оцінка фактора “Порядок подання звітності” для юридичних осіб на спрощеній системі виставлена на рівні 3-х балів усім категоріям суб’єктів підприємництва (відповідно 4-й та 6-й групі платників єдиного податку), враховуючи подання декларації з єдиного податку за календарний період – квартал – та додатково під час реєстрації платниками ПДВ – подання декларації з ПДВ.

Висновки. Здійснивши огляд проблематичних питань, які виникають у суб’єктів господарювання під час вибору системи оподаткування, обліку та звітності, запропоновано, по-перше: визначити розмір суб’єкта згідно з наявними критеріями класифікаціями (кількість працівників та обсяг річного доходу); по-друге: звернути увагу на вибір форми бухгалтерського обліку; по-третє: визначити переваги існуючих систем оподаткування для конкретного суб’єкта підприємництва.

Для останнього етапу зроблено бальну оцінку виокремлених чинників, які супроводжують ведення підприємницької діяльності різними суб’єктами господарювання за загальною або спрощеною системою оподаткування. Виставлені бали унаочнено у графічному вигляді з виділенням кожної категорії суб’єктів підприємництва, які вибирають загальну або спрощену системи.

Загальна система оподаткування найскладніша у веденні бухгалтерського і податкового обліку, вона має безліч спірних питань, прогалин, не вирішених на законодавчому рівні, як для суб’єктів підприємництва фізичних осіб, так і для суб’єктів підприємництва юридичних осіб. Тому високі бали виставлені факторам “Порядок встановлення ставок оподаткування”, “Визначення об’єкта оподаткування”, “Податкове навантаження”, “Порядок подання звітності”, що свідчить про проблематичність цих факторів для суб’єктів господарювання на загальній системі. Найнижчий бал отримав фактор “Обмеження щодо застосування”, враховуючи правові аспекти порядку реєстрації суб’єктів підприємництва. Аналіз інформації про суб’єктів підприємництва за спрощеною системою навпаки підтверджує вагомість фактора “Обмеження щодо застосування”, водночас важливість усіх інших факторів зменшується, що свідчить про певні переваги спрощеної системи оподаткування для суб’єктів підприємництва.

Вищезазначена інформація лише ілюструє деякі переваги та недоліки перебування на вибраній системі оподаткування загалом. Для визначення, яку систему оподаткування доцільніше вибрати конкретному суб’єкту підприємницької діяльності, потрібно знати всю інформацію про перелік господарських операцій, кількість осіб, які перебувають у трудових відносинах, обсяг доходу, рентабельність платника податків та іншу інформацію, на основі якої можна визначитися щодо вибору системи оподаткування, обліку та звітності.

1. *Господарський кодекс України [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.* 2. Сук Л.К., Сук П.Л. *Бухгалтерський облік: навч. посіб. [Текст] / Л.К. Сук, П.Л. Сук. – К.: Знання, 2008. – 507 с.*; 3. Олійник А.Ю. *Правознавство: навч. посіб. [Текст] / А.Ю. Олійник. – К.: Знання, 2008. – 507 с.* 4. *Податковий кодекс України [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.* 5. Закон України “Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.